

Politikas uzziņa 2. 31.8.2020 Annīna Jokinen (Anniina Jokinen), programmas vecākā referente HEUNI / Noziedzības novēršanas un kontroles Eiropas institūts pie Apvienotajām Nācijām, anniina.jokinen@om.fi, +358 50 351 7044

Kā atklāt darbaspēka tirdzniecību un ekspluatāciju? Veiksmīgas izmeklēšanas risinājums

Pēdējos gados visā Eiropā tiek atklāts arvien lielāks skaits darbaspēka tirdzniecības un darba ņēmēju migrantu ekspluatācijas gadījumu tādās darbietilpīgās nozarēs kā ēdināšana, uzkopšana, būvniecība un lauksaimniecība. Pierādījumi liecina, ka darbaspēka ekspluatācija ir ļoti ienesīga, taču risks tikt aizturētam ir zems. Noziedznieki izmanto likumīgas struktūras un prakses, lai slēptu savas darbības no valsts iestādēm.

Jautājums par darba ņēmēju migrantu tiesību aizsardzību ir vēl aktuālāks globālās COVID-19 pandēmijas dēļ, kuras sekas ir plaši izplatītas. Daudzas no pandēmijas sekām nesamērīgi skars visneaizsargātākos mūsu sabiedrības locekļus un nostādīs viņus izmisuma situācijās, pakļaujot paaugstinātam cilvēku tirdzniecības riskam. Noziedznieki ne tikai izmanto savus upurus, bet arī iegūst negodīgas priekšrocības salīdzinājumā ar konkurentiem, neievērojot likumus un noteikumus. Turklāt darbaspēka tirdzniecība un ekspluatācija bieži ir saistīta ar ēnu ekonomiku un finanšu noziegumiem. Tas nozīmē, ka valsts šajā procesā zaudē nodokļu ieņēmumus. Lai labāk risinātu šīs problēmas, valstīm ir jānostiprina daudzozaru sadarbība, jāizstrādā proaktīva pieeja un jānodrošina specializācija dažādu iestāžu starpā. Šajā politikas uzziņā ir aprakstīti veicamie pasākumi, lai darbaspēka ekspluatācija un cilvēku tirdzniecība būtu augsta riska ar zemu peļņu saistīts noziegums.

Izaicinājumi

Darbaspēka ekspluatācijas un cilvēku tirdzniecības identificēšana un izmeklēšana ir sarežģīts uzdevums.

Šajos noziegumos parasti ir iesaistīti darba ņēmēji migranti no vienas vai vairākām valstīm, kas tiek ievesti citā valstī, kur likumpārkāpēji daudzējādā veidā izmanto viņu neaizsargāto stāvokli un neinformētību.

Likumpārkāpēji cenšas jebkādā iespējamā veidā slēpt savas noziedzīgās darbības

un iebiedēt savus upurus, lai viņi neuzdrošinātos runāt par to, ka tiek ekspluatēti. Galu galā motīvs, kas ir darbaspēka ekspluatācijas pamatā, ir finansiālās peļņas maksimizēšana.

Risinājumi

Tiesībaizsardzības iestādēm ir jāizveido visaptverošs situācijas priekšstats, izmantojot dažādas izmeklēšanas metodes, lai savāktu pierādījumus par cilvēku tirdzniecības elementiem: darbību, līdzekļiem un ekspluatācijas mērķi.

Lai veicinātu lietu atklāšanu, iestādēm jāiesaistās daudzozaru sadarbībā, jānodrošina upuru tiesību aizsardzība, kā arī jāapkopo situācijas pierādījumi, lai pārliecinātos, ka vainīgie tiek saukti pie atbildības par savu rīcību un noziedzīgi iegūtie līdzekļi tiek konfiscēti.

Lai novērstu esošās nepilnības, Noziedzības novēršanas un kontroles Eiropas institūts pie Apvienotajām Nācijām un projekta FLOW partneri izstrādāja Izmeklēšanas rīku un Kontroljautājumu sarakstu darba inspektoriem. Šo rīku mērķis ir palielināt galveno iesaistīto iestāžu izpratni par darbaspēka ekspluatāciju un cilvēku tirdzniecību un ieskicēt konkrētus soļus šo noziegumu atklāšanā un izmeklēšanā. Šis rīks un kontroljautājumu saraksti lielā mērā ir balstīti uz Somijas policijas un darba inspekcijas pieredzi, sniedz praktiskus piemērus, ieteikumus un daudzsoļu praksi no Bulgārijas, Igaunijas un Latvijas. Katra valsts ir pielāgojusi savus ziņojumus tās nacionālajam kontekstam un situācijai.

Darbaspēka tirdzniecības skaidrojums

Cilvēku tirdzniecība ir sarežģīts noziegums, kas sastāv no trīs elementiem: darbība, līdzekļi un ekspluatācijas mērķis. Bieži vien nav viegli nošķirt to, kas ir cilvēku tirdzniecība piespiedu darba nolūkā, un to, kas ir "tikai" darbaspēka ekspluatācija, bet, lai panāktu notiesājošu spriedumu par cilvēku tirdzniecību, ir jāpierāda visi trīs elementi.

Ir svarīgi pievērst uzmanību rafinētajiem kontroles līdzekļiem, piemēram, visiem apstākļiem, kas neļauj darbiniekam pārtraukt darba attiecības: atkarība no darba devēja parāda dēļ vai ievainojamības stāvoklis, kas rodas nezināšanas un iespēju trūkuma dēļ. Pie citiem rādītājiem pieder darbinieka maldināšana par darba, mājokļa un atalgojuma apstākļiem, liekot darbiniekam strādāt pārmērīgi ilgas stundas par nelielu samaksu vai vispār bez atlīdzības, kā arī izmantojot darbinieka pakļautības un nedrošo stāvokli, lai noturētu darbinieku šajā situācijā. Scenāriji var būt saistīti arī ar vardarbības draudiem vai faktisku vardarbību, konfiscējot darbinieka pasi un internetbankas ID, iebiedējot, manipulējot un šantāžējot saistībā ar uzturēšanās atļaujām vai citiem juridiskajiem dokumentiem.

Ja darba ņēmējs nevar pārtraukt darba attiecības pilnīgas darba devēja kontroles dēļ, situācija var būt vērtējama kā cilvēku tirdzniecība.

Cilvēku tirdzniecības identificēšana

Nav viegli identificēt darbaspēka ekspluatāciju un cilvēku tirdzniecību, jo upuri parasti baidās no iestādēm, un visaptverošas ekspluatācijas situācijas identificēšanai parasti ir vajadzīga laba izpratne par cilvēku tirdzniecību. Daudzas dažādas amatpersonas un citi sadarbības partneri var nonākt saskarsmē ar cilvēkiem, kuri tiek pakļauti darba ekspluatācijai, nenojaušot, ka viņu klients ir upuris.

Galvenais izaicinājums gan identificēšanā, gan sadarbības īstenošanā ir tas, ka neviens neredz kopējo ainu. Tādēļ daudzozaru sadarbība ir nepieciešama lokālā līmenī. Policijai un darba inspekcijai jāsadarbības, analizējot, kuras nozares varētu būt pakļautas darbaspēka ekspluatācijai, un vai ir vietējie iedzīvotāji, kas pieder pie riska grupām (kā upuri vai likumpārkāpēji).

Pilsētās darbaspēka ekspluatācija parasti notiek restorānu, būvniecības un uzkopšanas nozarē, savukārt lauku apvidos riska grupās ietilpst sezonas darbinieki fermās un citās lauksaimniecības vietās. Kad tiek atklāti aizdomīgi gadījumi, lai aizsargātu upurus, ir vajadzīga skaidras vadlīnijas par veicamajām procedūrām.

Nepareizās puses netaisnā veiktas darbības sliktākajā gadījumā var radīt draudus upurim, padarot neiespējamu pārtraukt likumpārkāpēja kontroli pār upuri.

Kontroljautājumu sarakstā darba inspektoriem ir aprakstītas darbaspēka tirdzniecības vai ekspluatācijas pazīmes, kuras pārbaudes laikā varētu atklāt dažādas iestādes, piemēram, darba, nodokļu, ugunsdrošības, veselības un pārtikas nekaitīguma kontroles inspektori. Kontroljautājumu sarakstā ir arī aprakstīts, kas jā dara, ja tiek atklāts aizdomīgs gadījums.

Darbaspēka tirdzniecības izmeklēšana

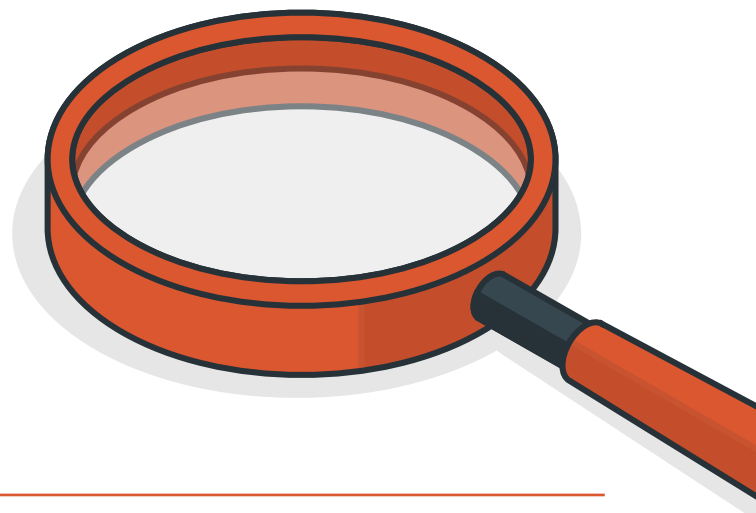
Lai sekmīgi izmeklētu darbaspēka tirdzniecību, policijai ir jāizmanto visaptveroša pieeja un rūpīga plānošana. Upurim lietā ir izšķiroša nozīme: ja likumpārkāpējam ir iespēja izdarīt spiedienu uz upuri, cietušais var viegli mainīt savu stāstu vai citādi tikt pakļauts nopietnam riskam.

Cilvēku tirdzniecības izmeklēšana ļoti atšķiras no parastās kriminālizmeklēšanas.

Speciālās izmeklēšanas darbības, piemēram, telefonsarunu noklausīšanās un kontrole, attālināta uzraudzība, slepena izlūkdatu vākšana, tehniska novērošana un citi līdzekļi var būt noderīgi, lai savāktu liecības, tiešos un netiešos pierādījumus cilvēku tirdzniecības lietās. Izmeklēšanā pēc iespējas jānodrošina liecību dokumentēšana, patiesu un objektīvu pierādījumu vākšana. Ja netiek iegūti pietiekami pierādījumi, ieviešana nav iespējama, un ir vēl grūtāk palīdzēt upurim, īpaši, ja kriminālizmeklēšana ir jāpārtrauc.

Upuru aizsardzība

Parasti darbaspēka tirdzniecības gadījumu izmeklēšanas panākumi galvenokārt ir balstīti uz upuru liecībām. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, kā vērsties pie upura, lai iedrošinātu viņu atklāt savu pieredzi un pasargātu viņu no likumpārkāpējiem. Neatkarīgi no nedēļas dienas un diennakts laika policijas galvenās rūpes, identificējot cilvēku tirdzniecības upuri, ir upura drošības garantēšana.

Lai turpinātu izmeklēšanu un nodotu lietu izskatīšanai tiesā, apsūdzības celšanai nepieciešami pietiekami pierādījumi. Cietušā stāsts šajā procesā ir ārkārtīgi nozīmīgs. Tāpēc ir svarīgi rūpīgi plānot cietušā nopratināšanu, veikt pamatīgu izlūkdatu vākšanas darbu, organizēt kvalitatīvu tulkošanu un nodrošināt, ka cietušajam pirms nopratināšanas ir bijusi iespēja atpūsties un izprast situāciju.

Potenciālie upuri jānodod palīdzības saņemšanai, kas paredzēta cilvēku tirdzniecības upuriem, pamatojoties tikai uz aizdomām par noziegumu.

Kriminālizmeklēšanas laikā cietušais tiek vairākkārt nopratināts un konsultēts. Šis tikšanās būtu jāveic vietā, kur cietušais jūtas droši. Jāpievērš uzmanība jurista izvēlei un cietušā nosūtīšanai pie pieredzējušiem aizstāvjiem. Labs jurists ir ievērojams ieguvums ne tikai cietušajam, bet arī kriminālizmeklēšanas iestādēm.

Finanšu noziegums

Darbaspēka tirdzniecība bieži ir saistīta arī ar finanšu noziegumiem, ēnu ekonomiku un pat ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Naudas izsekošanai, aizdomās turēto un upuru finanšu pārbaudei vajadzētu būt vienai no pirmajām darāmajām lietām. Daudzos gadījumos tiek konstatēts, ka darbiniekiem bija pienākums atdot daļu no darba algas darba devējiem kā nelikumīgu ieturējumu.

Plašāka konteksta ņemšana vērā var palīdzēt atrast pierādījumus: pases dati, izmitināšanas kārtība, līgumi ar dažādiem pakalpojumu sniedzējiem (vai to neesamība) apvienojumā ar finanšu informāciju palīdz radīt priekšstatu par likumpārkāpēja vai upura ienākumiem un izdevumiem.

Tā kā upurus kontrolē likumpārkāpēji, izmeklēšanā jāņem vērā, ka likumpārkāpēji, iespējams, izmanto upuru bankas kontus, lai slēptu vai pārveidotu savus noziedzīgos ieguvumus. Turklāt dažādu grāmatvedības un nodokļu pārkāpumu izmeklēšana ļauj izmantot plašu tradicionālo un slēpto informācijas iegūšanas metožu un piespiedu līdzekļu klāstu.

Noziedzīgi iegūtie līdzekļi un to konfiskācija ir jāizvērtē nekavējoties, kad lieta tiek uzsākta un sākas informācijas iegūšana.

Galveno rekomendāciju kopums

Lai labāk atklātu un izmeklētu darbaspēka tirdzniecības gadījumus, iestādēm vajadzētu:

- Veicināt daudznozaru sadarbību un izveidot piemērotas struktūrvienības šādas sadarbības atbalstam.
- Izstrādāt proaktīvas metodes un risku modelēšanu, pamatojoties uz izlūkdatu vākšanu.
- Īstenot mērķtiecīgas vairāku iestāžu kopīgas pārbaudes riska nozarēs.
- Izveidot specializētas cilvēku tirdzniecības apkarošanas policijas nodaļas.
- Nodrošināt uz upuri vērstu un upura vajadzībām orientētu pieeju, lai upuri varētu izmantot savas tiesības un panākt taisnīgumu.
- Cieši sadarboties ar pakalpojumu sniedzējiem un/vai nevalstiskajām organizācijām, nosūtīt ekspluatētos darba ņēmējus migrantus un cilvēku tirdzniecības upurus nepieciešamo palīdzības un atbalsta pakalpojumu saņemšanai.

Konkrēti soļi, kas jāveic ceļā uz veiksmīgu izmeklēšanu, ir aprakstīti vizualizācijā pēdējā lappusē. Lejupielādējiet publikāciju vietnē www.heuni.fi vai no saitēm zemāk.

Papildu informācija

Noziedzības novēršanas un kontroles Eiropas institūts pie Apvienotajām Nācijām (HEUNI) sadarbībā ar Demokrātijas pētījumu centru (CSD) no Bulgārijas, Tartu Universitāti no Igaunijas un Latvijas Iekšlietu ministriju ir noslēguši starpvalstu ES finansētu projektu "Nelikumīgu līdzekļu plūsmu un upuru atklāšanas sarežģītumi darbaspēka ekspluatācijas gadījumos" (FLOW).

Projektu no 2018.gada līdz 2020. gadam koordinēja HEUNI, un to finansēja Eiropas Savienības Iekšējās drošības fonds.

Angļu valodas izmeklēšanas rīka pielāgotajām valstu versijām var piekļūt no šīm saitēm: [ENG](#), [LV](#), [EE](#), [BG](#), [FI](#).

Publikācijas saturs atspoguļo tikai autora uzskatus un ir tikai viņa/viņas atbildība. Eiropas Komisija neuzņemas nekādu atbildību par tajā iekļautās informācijas izmantošanu.

Ceļš uz veiksmīgu izmeklēšanu

Šajā vizualizācijā ir izklāstīti pasākumi, kas jāveic, lai nodrošinātu veiksmīgu izmeklēšanu, kad ir konstatēts iespējams cilvēku tirdzniecības gadījums. Tajā uzsvērts, cik svarīga ir uz upuri vērsta pieeja. Ir jāveido visaptverošs situācijas redzējums, izmantojot dažādus izmeklēšanas paņēmienus, lai savāktu pierādījumus par trim cilvēku tirdzniecības elementiem: darbības, līdzekļi un nolūks. Piedāvātie pasākumi neseko hronoloģiskā secībā, to piemērošana ir jāizvērtē, lai nodrošinātu, ka vainīgie tiek saukti pie atbildības par savu rīcību un cietušie var pieprasīt savas tiesības.

